

VYBRANÉ KAPITOLY Z FILOSOFIE A ETIKY

U3V

Zuzana Svobodová

Nový obraz světa a člověka

Dopovězení středověké filosofie

Vrcholná scholastika

13. století

- Františkánská filosofie: **Bonaventura** (vl. jm. Jan Fidanza, 1221–1274) – život jako cesta k Bohu, skutečnost odráží Boží myšlenku, **vůle před rozumem**.

- Dominikánská filosofie:

Albert Veliký (1193–1280) – Padova, Paříž (zde jeho žákem ↓) – komentáře k Aristotelovi, *Summa de creaturis* (Bůh je všestranně činný rozum, který stvořil první inteligenci / novoplatónská koncepce), *Summa theologiae*. Ve sporu o univerzálie **syntéza**: bytnost před věcí (*ante rem*), pojmy po věci (*post rem*), individuální, specifická bytnost ve věci (*in re*).

Tomáš Akvinský (1225–1274) – italská aristokratická rodina, studia v Paříži, vyučuje tam i v Neapoli. **Rozum před vůlí** (vůle zaměřena na rozum), nejrozšířenější (nejvýznamnější) nauka středověku, **syntéza rozumu a víry**. Na rozdíl od Augustina uznává dvojí cíl čl: přirozený a nadpřirozený, navzájem se nevylučují. „intelektualismus“

„suma“ – systematický souhrn vědění

- *Proti pohanům (Summa contra gentiles)*
- *Teologická suma (Summa Theologiae)*

Tomáš Akvinský – 5 cest k poznání Boha („důkazů“)

- Vše podléhá změně, pohybu, to předpokládá první impuls – prvotního hybatele
- Vše má příčinu → prvotní příčina
- Věci mohou a nemusejí být → existenci působí nutnost
- Skutečnost vykazuje stupně dokonalosti → nejvyšší dokonalost
- Vše smysluplně uspořádáno, nasměrováno
→ inteligence, která vše řídí

Pozdní scholastika

- **Jan Duns Scotus** (1264-1308) – františkán, Paříž, Oxford (*Opus Oxoniense*), *doktor subtilis*, snaha o syntézu Tomáše a františkánské školy, důraz na zkušenost, intuitivní poznání, vrchol spekulativní středověké scholastiky. Esencí Boha je jeho vůle. **Vůle v čl je nadřazena rozumu** (a její zkažení je horší než zkažení intelektu: Nenávidět Boha je horší než-li ho nepoznat.) „voluntarismus“
- **William Ockham** (Vilém z Occamu, 1285/1300-1348/1350) – františkán, žák ↑, proti papeži na straně tzv. spirituálů (proti požívačnosti, pro mravní čistotu), ***via moderna*** – zahajuje (dosavadní scholastika / tomismus: *via antiqua*), **radikální oddělení teologie a filosofie**: V Boha je nutno věřit, aniž je dokázán. ještě **extrémnější voluntarismus** než ↑; zkušenost (s reálnými jednotlivými jsoucný je) prvotní, co mimo ni, je bez významu, *doktor singularis*, **nominalismus**, církve mimo politiku. Princip ekonomie myšlení – tzv. **Occamova břitva** – „*Jsoucna nesmějí být rozmnožována, aniž by to bylo nutné.*“ **Není nic takového jako pohyb, ale jsou jen věci v pohybu.** Otevírá cestu empirickému (→F. Bacon), fyzikálnímu a přírodovědeckému výzkumu.

Kontemplativní cesta (II)

- **Mistr Eckhart** (1260-1327) – Jan Eckhart z Hochheimu, dominikán, žák Alberta a Tomáše, ovlivněn novoplatonismem: Plótinus, Proklos, ..., význam oddanosti, srdce, kontemplace za hranicemi racionality, ppd. r. 1307 v Čechách (generální vikář dominikánů pro Čechy)

„kde člověk v poslušnosti vyjde ze svého já a zbaví se svého, tam musí v tomtéž okamžiku vejít Bůh“

„odvrátit se od všech věcí a usebrat se v čistém bytí“

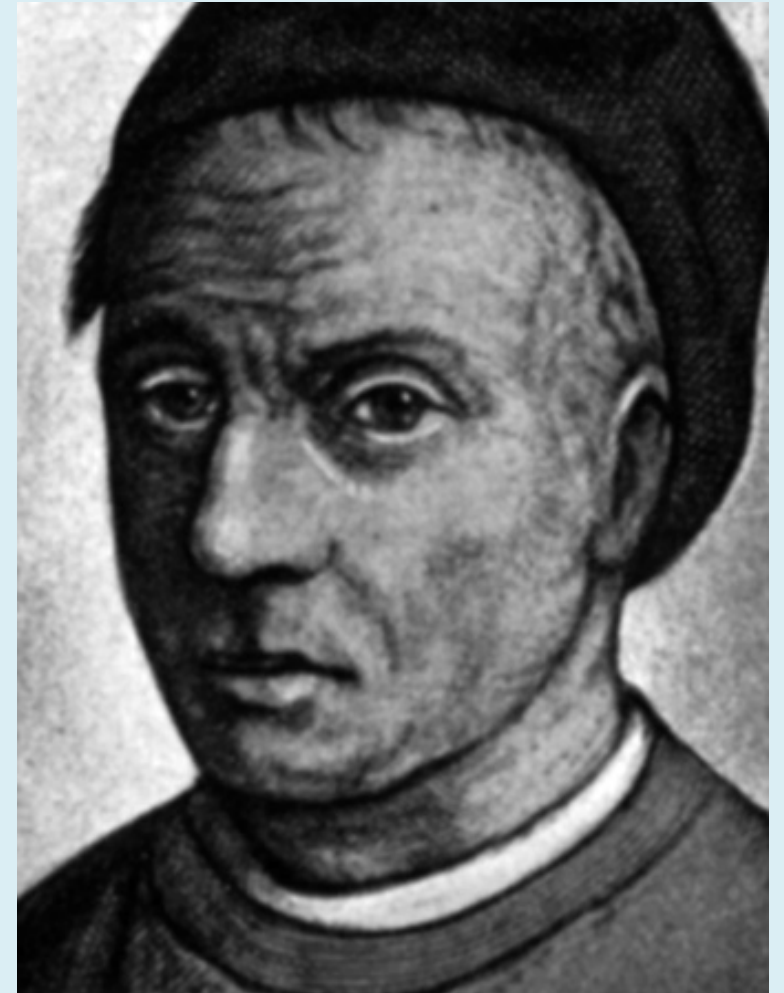
„nejvyšší vrchol povýšení je v samé hloubce pokoření“

někt. výroky odsouzené pap. bulou z r. 1329:

„... chtěl vědět víc, než bylo třeba...“

- **Devotio moderna** (Nová zbožnost)
- **Tomáš Kempenský** (1380-1471)

➤ *Následování Krista*

Arabská filosofie

9. – 13. století

- **Muhammad** (571-632) – prorok, zakladatel islámu, sjednocení arabských pouštních kmenů → Arabská říše
- **Rysy:**
 - Žádná harmonizace filosofického a teologického myšlení
 - Snaha o sloučení učení Platóna a Aristotela: aristotelovská logika + novoplatonismus
- **Al-Farábí** (872-950) – rozlišuje bytnost (esenci) a existenci (konkrétní projev esence) → inspiruje Tomáše Akvinského
- **Avicenna** (Ibn Síná, 980-1037) – filosof, lékař, islámský Východ
- **Averroes** (Ibn Rušd, 1126-1198) – islámský Západ, „Komentátor“
- Islámská **mystika** – sufismus, poezie, hudba, výtvarné umění.
- Ve 13. st. mimořádný vliv arabské filosofie na křesťanskou scholastiku.

Židovská filosofie

- **Maimonides** (Moše ben Maimon, 1135-1204) – snaha o syntézu Aristotela a Bible (SZ, Tenak/Tanach) → vliv na Tomáše Akvinského a vrcholnou scholastiku
- Židovská **mystika** – kabala, učení o 10ti duchovních sférách, harmonie, duchovní vývoj kosmu a člověka, katastrofa (dobro se zlem), náprava (oddělování←). Pražská škola – Jehuda ben Becalel (**Rabbi Löw**, 1512-1609)

Renesanční filosofie

14.–16. století

humanismus, reformace, renesanční filosofie

Renesance – znovuzrození, společenské i duchovní proměny

Renesanční humanismus – studium původních textů antických autorů, florentská (platónská) Akademie (zal. r. 1459)

humánní – „lidské“ ale též „nenáboženské“

Humanismus

- **Erasmus** Desiderius Rotterdamský (Gerrit Gerritszoon, 1465/6-1536, Basilej)
– augustiniánský mnich, kněz, učitel, učenec. „Evropan“ - Nizozemí, pařížská studia, Itálie, Anglie, Švýcarsko. Předchůdce osvícenství.
- ***Enchiridion militis christiani*** (*Příručka křesťanského vojáka*)
- ***Encomium moriae*** (*Chvála bláznovství*)
- ***Institutio principis christiani*** (*Výchova křesťanského knížete*) – Karlu V.
- ***Ecclesiastes*** (*Kazatel*)
- ***latinský překlad a poznámky NZ*** – filologická práce
- ***Příprava na smrt*** (dobrý život – nezbytná podmínka šťastné smrti)
- ***De puritate ecclesiae christianae*** (*Čistota křesťanské církve*) – v otázkách reformace se snaží stát uprostřed
- *Nářek míru*
- *O slušném chování dětí*

Reformace

- individuální víra
- svědomí
- *sola fide*
- *sola scriptura*
- *ad fontes*
- *naturalismus* („zemitost“, smyslovost, empirie)
- *antropocentrismus*
- racionalismus

- Jan Hus (1371-1415)
- Martin Luther (1483-1546)

Mikuláš Kusánský (1401-1464)

O učené nevědomosti

O lovu moudrosti

O skrytém Bohu

O míru víry

O vrcholu zření

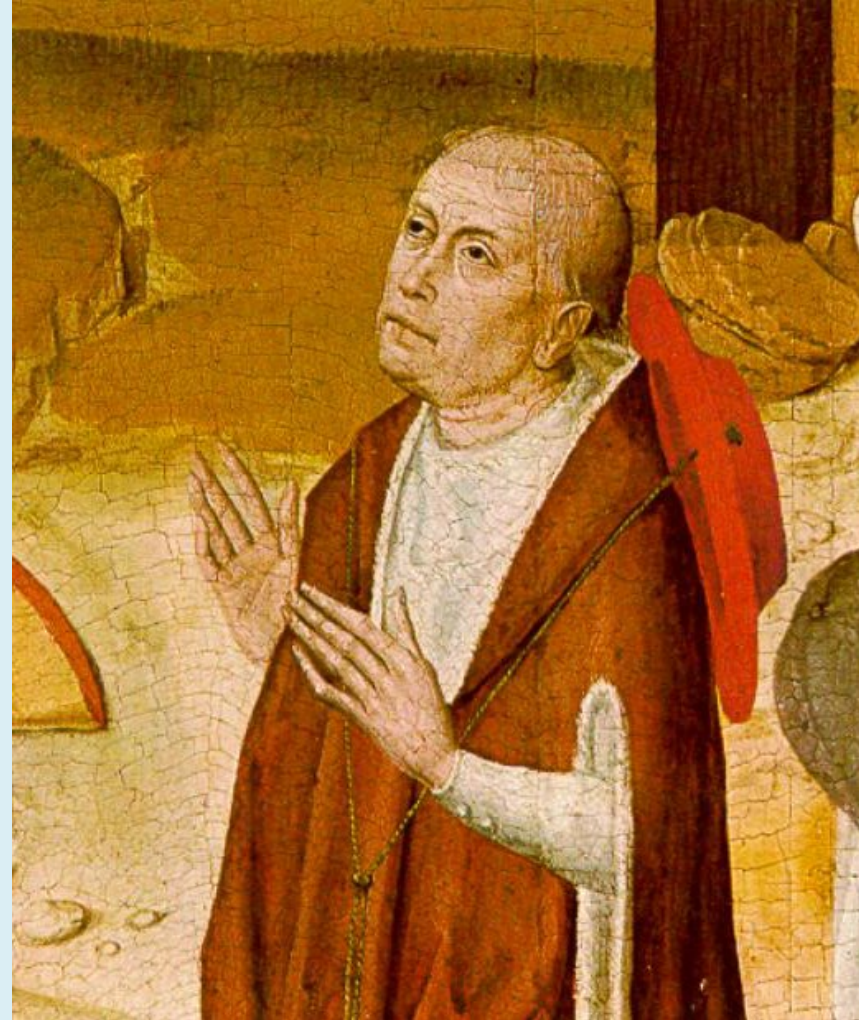
Jednota jako syntéza protikladů

B: „*coincidentia oppositorum*“

– jednota protikladů

Co je Bůh

a je možné ho pochopit?

Renesanční filosofie

- Prvky nového myšlení:
 - **naturalismus** – vztah k přírodě, sensualismus, panteismus
 - **individualismus, antropocentrismus:** ve vědě, politice (Nicolo Machiavelli, 1469-1527; Hugo Grotius, 1583-1645), náboženství
 - **racionalismus**
 - **utopie** – vize o rozumné a harmonické společnosti (Thomas Morus, 1478-1535, *Utopia*; Tomasso Campanella, 1568-1639, *Sluneční stát*; Francis Bacon, 1551-1626, *Nová Atlantida*)
 - nové **koncepce o střídání epoch** – Giambattista Vico (1668-1744): koncepce historického koloběhu epoch božské, heroické, lidské, ...

Od renesance k racionalismu

- renesance: přírodně-estetická harmonie
- novověk: racionálně-logická zákonitost

Francis Bacon (1561–1626)

- základ poznání ve zkušenosti (empirie, praxe)
- „Vědění je moc“ / *scientia est potentia*, věda → technika → průmyslový rozvoj. Posláním vědy je rozšiřovat panství čl nad přírodou.
- „*Nová Atlantida*“ – aluze na Platóna, ideální společnost řízená učenici
- „*Novum Organon* / *Nové organon*“ – aluze na Aristotela, o předpokladech poznání – indukce, zkušenost
- **Idoly** – překážky – předsudky
(chyby v myšlení):
 - Idoly jeskyně
 - Idoly kmene
 - Idoly tržiště
 - Idoly divadla

metoda indukce

- od dílčích poznatků k závěru, analýza více případů, z toho zobecnění – obecně platný závěr
 - problém: nikdy není možné prozkoumat všechny případy (1 může zpochybnit dříve platný závěr) → indukce má jen určitou pravdivostní hodnotu, jde o pravděpodobnost
 - forma poznání *a posteriori* – po zkušenosti, je na ní závislá (x *a priori* / předem – nezávislá na zkušenosti, typické pro matematiku, dedukci)
- *Nové organon* F. Bacona (1620): nikoli k pravděpodobnosti, ale k vědecké pravdě je možné dospět porovnáváním tří tabulek:
 - tabulka případů, v nichž k jevu došlo;
 - tabulka případů, v nichž k jevu nedošlo;
 - tabulka stupňů, kdy se jev uskutečnil jen částečně.
- (kritika: K. Popper, B. Russel – př. induktivista při volném pádu z mrakodrapu až do prvního patra: „všechno je v pořádku“)

Thomas Hobbes (1583–1645)

- teorie společenské smlouvy (stát výsledkem „kolektivní smlouvy“ – kompromis mezi sobectvím a násilím)
- mechanistický materialismus
- neomezená moc státu
- *Leviathan neboli O podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského*

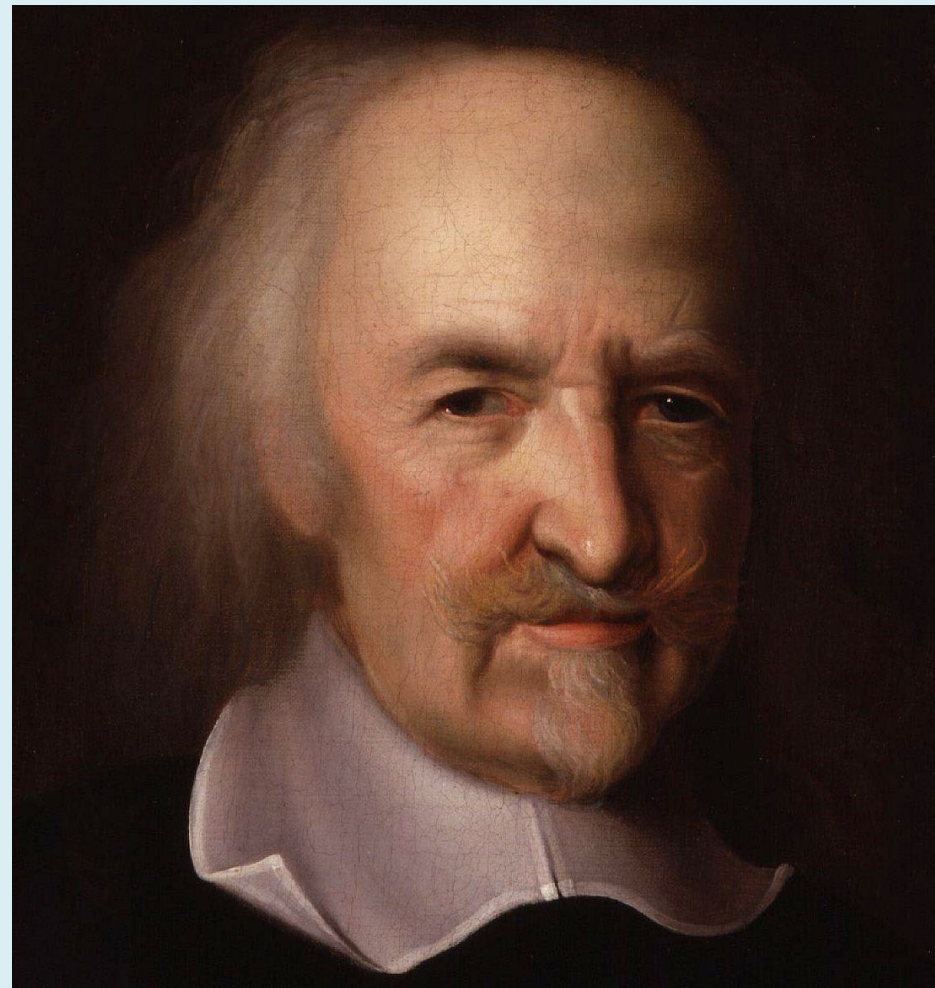
„Leviatan“ → absolutismus

mysl jako výpočetní systém, stroj, který schopen pracovat se slovy prostřednictvím aritmetických operací (matematika s čísly, mysl s pojmy):

zvíře + intelekt = člověk

člověk - intelekt = zvíře

považován za předchůdce kybernetické vědy

Od renesance k racionalismu

- téma: člověk – rozum – dějiny
- redukcionismus – materialistický monismus (vše je hmota a její pohyb, mechanika, přírodovědné zjednodušování člověka i světa)
- „Věk náboženství a filosofie ustoupil století vědy!“ (d’Alembert, 1717-1783, Úvod do:)
- *Encyklopedie aneb Racionální slovník věd, umění a řemesel* / d’Alembert, Denis Diderot (*List o slepcích k ponaučení vidoucích*), Voltaire

